

Les traduccions d'Estellés a l'espanyol

Visat núm. 15

(abril 2013)

per Aina Monferrer Palmer

Vicent Andrés Estellés deu bona part del seu valor literari a una obra poètica on convergeixen i s'entremesclen referents d'allò més diversos, tot combinant amb virtuositat elements locals amb referències a autors, obres i temes universals. Aquesta aproximació a la universalitat des de la quotidianitat de la seua experiència humil i esforçada fa que els seus versos penetren fàcilment en codis culturals allunyats de l'original.

És per això, potser, que Estellés ha estat traduït almenys a tretze llengües, a hores d'ara. Tot i que sobretot se li han publicat poemes traduïts dins de revistes i d'antologies de poesia catalana, la seua obra ha merescut també la publicació de volums monogràfics en anglès, en francès i especialment en espanyol, idioma en què han vist la llum sis llibres de poemes publicats i en el qual, com se sap, ell mateix va escriure versos en diferents etapes de la seua vida.

Per ordre cronològic d'edició, els llibres de poemes d'Estellés traduïts a l'espanyol són: *Veinte poemas* (1977), *Antología* (1984), *Versos per acompanyar una esperança* (1986), *Cancionero del duque de Calabria* (2000), *Primer libro de las églogas* (2002) i *Ciudad susurrada al oído* (2003). Els quatre primers són antologies, mentre que els dos últims són poemaris complets.

La iniciativa editorial de *Veinte poemas*, d'*Antología* i de *Cancionero del duque de Calabria* respon a la necessitat d'una primera introducció, podríem dir miscel·lània, del polifacètic poeta dins el panorama literari de llengua espanyola, ja com a membre —incipient, però— del cànon literari català. *Versos per acompanyar una esperança* és un cas diferent. Es tracta d'un llibre publicat per Ediciones Vanguardia Obrera. L'opuscle, amb il·lustracions dels poemes de Joan Ramos i Montllor i portada d'Antoni Miró, es va publicar en la col·lecció de poesia de l'editorial al costat de poetes amb una clara veu reivindicativa i tots d'esquerres, com ara Federico García Lorca, Esteban Urkiaga Lauaxeta, Concha Zardoya o Xabier Sánchez Erauskin, entre un total de deu títols. La tria dels poemes sembla pensada per a un lector antifranquista. Per això s'han escollit peces d'aquells poemaris escrits en honor a les víctimes de la repressió franquista, com ara *Ofici a la memòria* de Joan B. Peset. *Versos per acompanyar una esperança* conté dos reculls inèdits que són l'*homenatge 4* i l'*homenatge 5*.

La publicació dels altres dos opuscles, *Primer libro de las églogas* (2002) i *Ciudad susurrada al oído* (2003), va ser motivada per una intenció de mostrar al detall l'obra estellesiana, tot i que aquesta iniciativa de l'editorial Denes ha quedat mancada, de moment, de la publicació d'altres poemaris essencials del burjassoter, com ho són *Horacianes*, *Llibre de meravelles* o *El gran foc dels garbons*. Es tracta de traduccions bilingües de poemaris sencers. *Primer libro de las églogas*, publicat l'any

2002 com a número quaranta-quatre de la col·lecció «Calàbria» de poesia de l'editorial valenciana Denes. La traducció la va fer Antonio Moreno, el qual escriu també una breu introducció d'aquesta edició bilingüe. *Ciutat a cau d'orella* es va publicar l'any 2003, com a volum cinquanta de la mateixa col·lecció. La traducció d'aquesta edició bilingüe és del poeta valencià Marc Granell i el pròleg és de l'assagista i erudit també valencià Enric Sòria, que considera aquest poemari com «un libro de iniciación» (p. 7). Justament, aquesta versió espanyola de *Ciutat a cau d'orella* va veure la llum cinquanta anys després de la primera edició de l'original en català, que fou un dels primers poemaris d'Estellés publicats, i deu anys després de la seua mort, amb una escassa tirada de 1.500 exemplars —no tan escassa, però, tractant-se de poesia.

Si observem el marge de temps en què s'han publicat i traduït els sis poemaris d'Estellés a l'espanyol, les causes d'aquestes dificultats han anat canviant. Cal dir que les sis publicacions que ens ocupen s'han fet en l'àmbit geogràfic peninsular i que, fins on hem pogut arribar, en el context editorial hispanoamericà encara no ha estat traduït mai.

Tres són les ciutats des de les quals s'han publicat les traduccions en qüestió. Destaquem el fet que les tres primeres publicacions (*Veinte poemas*, de 1977, *Antología*, de 1984 i *Versos per acompanyar una esperança*, de 1986) es feren en editorials amb seu a Madrid. Aquests foren els anys de la transició i també els anys posteriors al «boom estellesià». L'èxit que va tenir aquells anys la poesia estellesiana al País Valencià, el fet que s'atenuava la censura franquista i l'interès per les veus perifèriques silenciades durant els anys del franquisme varen motivar aquestes editorials madrilenyes a incloure Vicent Andrés Estellés dins les seues col·leccions de poesia. La col·lecció «Dulcinea» de poesia va ser la primera a interessar-s'hi. Set anys després, l'editorial Visor va decidir incloure Estellés en la seua col·lecció de poesia, convertint-se l'*Antología* del nostre autor en el volum cent setanta d'aquesta col·lecció de dimensions colossals.

De l'any 1986 a l'any 2000, trobem un salt de vora quinze anys on no es materialitza cap aposta editorial per la traducció d'Estellés a l'espanyol. I és entre 2000 i 2003 (*Cancionero del duque de Calabria*, *Primer libro de las églogas* i *Ciudad susurrada al oído*) que trobem tres llibres d'Estellés traduïts a l'espanyol en tres anys. A més, aquesta vegada, les editorials implicades tenen seu a Barcelona (deBolsillo) i a València (Denes), i no a Madrid. Sembla que l'obra estellesiana torna novament al seu mercat editorial natural, ara amb traducció espanyola per tal d'arribar al públic autòcton amb limitacions —sovint més ideològiques que reals— d'accés a la poesia escrita en català. Sembla, però, que la publicació barcelonina de *Cancionero del duque de Calabria* té com a públic objectiu lectors que no coneixen el català. No s'entendria, si no, per què l'edició és monolingüe. Cal dir que aquesta antologia rep el títol d'un poemari íntegre que conté aquesta antologia.

Les traduccions de *Primer llibre de les églogues* i *Ciutat a cau d'orella*, totes dues publicades per Denes en anys consecutius i en edició bilingüe, fa pensar en un intent editorial de publicar els poemaris d'Estellés a l'espanyol amb un sentit de continuïtat. Tanmateix, una dècada després, aquesta editorial encara no ha tret al mercat cap altre poemari estellesià traduït a l'espanyol. Fet i fet, de l'observació de l'evolució de les publicacions de la poesia d'Estellés a l'espanyol, podem extreure'n una idea: els tres primers poemaris, publicats en plena transició democràtica, tenen un afany més explícitament politicocultural de recuperació dels valors i dels drets socials i plurals d'un estat democràtic. En canvi, les altres tres traduccions, publicades pels volts de l'any 2.000, responen a una motivació d'origen bàsicament comercial.

A més dels poemaris i antologies d'Estellés que acabem de comentar, existeixen almenys cinc reculls d'uns pocs poemes del poeta de Burjassot traduïts a l'espanyol, repartits en antologies col·lectives i en revistes. Curiosament, aquestes contribucions es troben repartides, una cada dècada, des dels anys seixanta fins als dos mil. La primera (1965) és la inclusió de dos poemes: «Dama de anoche, no querría herirlos» i «Égloga tercera» en l'*Antología poética de la lengua catalana (puesta en versos*

castellanos). L'any 1976 es publica el mateix poema «Dama de noche, no quería heriros» també en una antologia: *Literatura catalana, valenciana y balear. Tesoro breve de las letras hispánicas*, concretament en el volum vuitè d'aquesta sèrie.

L'any 1983 es publiquen tres poemes d'Estellés en l'*Antología de la poesía catalana contemporánea* de José Corredor-Matheos, editada per Espasa Calpe. L'antologia *Veintiún poetas catalanes para el siglo XXI* (1996), d'edició bilingüe i a càrrec de José Agustín Goytisolo, és la que conté més poemes estellesians. En concret, tretze. Finalment, l'any 2007 apareix una traducció a l'espanyol de la tercera part del *Coral romput* en *Cien años de poesía. 53 poemas en catalán, gallego y vasco: estructuras poéticas, pautas críticas*. Aquesta última és l'única traducció d'Estellés a l'espanyol publicada fora de l'Estat espanyol, concretament a Berna (Suïssa) per l'editorial Peter Lang.